

SAMENVATTING van het Adviesrapport

‘Naar breed gedragen gemeenschappelijke richtlijnen voor de volkstuinen op de Wageningse Eng’

Werkgroep “Gemeenschappelijke Richtlijnen Volkstuinen Wageningse Eng”

Wageningen, 31 oktober 2024

Presentatie, 15 oktober 2024

Volkstuinen op de Wageningse Eng

De volkstuinen zijn een karakteristiek en waardevol onderdeel van het kleinschalige, agrarisch cultuurlandschap op de Wageningse Eng. De meeste volkstuinen liggen in afzonderlijke complexen, maar er zijn ook “losse” volkstuinen. Het totale areaal aan volkstuinen is ruim 13 hectare en het aantal volkstuinders is ca. 500 personen. De meeste volkstuinders huren een tuin bij één van de 10 verhuurders. Daarnaast zijn er ca. 50 grondeigenaren die op hun eigen perceel volkstuinieren. Een volkstuin is *een particuliere tuin (eigendom of huur) die ingericht is dan wel gebruikt wordt als moestuin en of siertuin met bijbehorende voorzieningen - niet gelegen bij de woning van de eigenaar of gebruiker van de volkstuin*’ VNG, www.begrippenomgevingswet.nl. Naast voedselproductie, klimatologische en ecologische functies hebben volkstuinen belangrijke sociale, recreatieve, educatieve, belevings- en gezondheidsfuncties. Volkstuinen zijn goed voor de samenleving, de leefomgeving van mens, plant en dier en het ecosysteem als geheel (incl. bodem, water, klimaat).

Visie Wageningse Eng

In juni 2020 is de *Visie Wageningse Eng* (hierna ‘de Visie’) door de gemeente Wageningen vastgesteld. Hierin wordt een viertal kernkwaliteiten van de Eng benoemd:

- Een waardevol uniek landschap – reliëfrijk, afwisseling besloten kamers, openheid en zichtrelaties;
- Cultuurhistorische waarden – historische verkaveling en wegenstructuur (zandpaden, houtwalstructuren en wildwal);
- Ecologische waarden en biodiversiteit – unieke diversiteit aan soortgroepen en biotopen;
- De ‘tuin van Wageningen’ – in contrast met de omliggende stedelijke bebouwing heersen hier de waarden relatieve rust, donkerte en stilte met diversiteit in agrarisch en kleinschalig grondgebruik en recreatief medegebruik in een landschappelijke omgeving.

De Visie schetst een kader voor de diverse gebruiksvormen op de Eng. Het uitgangspunt is: ‘behouden en versterken van de genoemde kernkwaliteiten met hun specifieke kenmerken’. De volkstuinen zijn één van de gebruiksvormen, waarvoor in de Visie het kader al voor een deel is uitgewerkt. Daarvan zijn een aantal zaken vastgelegd in de 1e herziening (2024) van het Bestemmingsplan Buitengebied (BpBg) uit 2014; bijvoorbeeld het legaliseren van alle in 2020 bestaande volkstuinen(complexen) op de Eng. Andere zaken dienen door de grondeigenaren van volkstuinen(complexen) te worden opgesteld middels een aantal gemeenschappelijk richtlijnen of worden in een latere fase opgenomen in de 2^e herziening van het BpBg 2014 (herziening Omgevingsplan, 2024). Zowel in de Visie als in andere beleidsnota’s onderschrijft de gemeente het grote maatschappelijk belang van de volkstuinen voor de Wageningse bevolking.

Werkgroep ‘Gemeenschappelijke Richtlijnen Volkstuinen Wageningse Eng’

Herman Savenije (contactpersoon Volkstuinen – Lid Raad van Advies – St. Wageningse Eng), Jan Bakker (contactpersoon Grondeigenaren – Lid Raad van Advies – St. Wageningse Eng) en Marja van der Lubbe (volkstuinbeheerder namens het College van Kerkrentmeesters) hebben het initiatief genomen om invulling te geven aan de opdracht uit de Visie. Middels een startbijeenkomst, in samenwerking met de gemeente, is het dialoogproces met alle eigenaren, verhuurders, beheerders en gebruikers van volkstuinen in gang gezet om te komen tot een set van *gemeenschappelijke richtlijnen*. In de bijeenkomst werd het nut en de meerwaarde hiervan breed onderschreven. Uit de bijeenkomst is een gemengde werkgroep samengesteld om met de opstelling van de richtlijnen aan de slag te gaan. De Werkgroep “Gemeenschappelijke richtlijnen Volkstuinen Wageningse Eng” (hierna “de Werkgroep”) bestaat uit 8 personen; grondeigenaren van volkstuinen en volkstuincomplexen (verhuurders), volkstuinders, volkstuinbeheerders en

vertegenwoordigers van SWE (Lid Raad van Advies Volkstuinen, en Lid Raad van Advies Grondeigenaren), aangevuld met twee ambtenaren van de gemeente Wageningen. Deze twee ambtenaren hebben een faciliterende en adviserende rol en zorgen voor wederzijdse informatie-uitwisseling tussen de Werkgroep en de gemeente. Zij hebben geen beslissingsbevoegdheid namens de gemeente.

Vanaf maart 2023 is de Werkgroep intensief aan de slag gegaan met als resultaat een uitgebreid adviesrapport *‘Naar breed gedragen gemeenschappelijke richtlijnen voor de volkstuinen op de Wageningse Eng’*, en als motto: *‘Natuurvriendelijk en Klimaatbestendig Tuinieren met Plezier en voor een Mooie, Duurzame Wageningse Eng’*. Daarnaast heeft de Werkgroep een intentieverklaring voor de grondeigenaren van volkstuinen(complexen) opgesteld, waarin de richtlijnen en hun toepassing zijn opgenomen. De Werkgroep heeft de opdracht breder gemaakt; naast richtlijnen die direct of indirect zijn te herleiden naar de Visie, zijn er ook richtlijnen opgenomen die bijdragen aan natuurvriendelijk en klimaatbestendig tuinieren en daarmee aan duurzaamheid op de Wageningse Eng. Het Adviesrapport is uitdrukkelijk geen rapport van de gemeente, maar van de Werkgroep Richtlijnen Volkstuinen. Met het opstellen van het adviesrapport en de bijbehorende intentieverklaring voldoen de eigenaren van volkstuinen(complexen) aan de opdracht uit de Visie Wageningse Eng (2020); namelijk het opstellen van een beheer(s)plan met richtlijnen waarmee een aantal zaken uit de Visie met betrekking tot volkstuinen worden geregeld. Op 15 oktober 2024 heeft de Werkgroep beide documenten gepresenteerd aan de eigenaren van volkstuinen(complexen), inclusief de gemeente Wageningen.

Uitgangspunten bij het opstellen, toepassen en naleven van gemeenschappelijke richtlijnen volkstuinen

De Werkgroep heeft een aantal belangrijke uitgangspunten meegenomen bij het formuleren van de set gemeenschappelijke richtlijnen voor volkstuinen die bijdragen aan een duurzame Eng, rekening houdend met het grote aantal functies van volkstuinen en het belang van draagvlak voor toepassing en naleving van de betreffende richtlijnen; zie kader.

1. De omschrijving van **‘Wat is een volkstuin’**: ‘Een particuliere tuin (eigendom of huur) die ingericht is dan wel gebruikt wordt als moestuin en of siertuin met bijbehorende voorzieningen – niet gelegen bij de woning van de eigenaar of gebruiker van de volkstuin’ (**VNG, www.begrippenomgevingswet.nl**).
2. **Bestaande wettelijke regelgeving en gemeentelijk beleid** als kader voor het opstellen van de richtlijnen; BpBg 2014 , 1e herziening BpBg 2014 in 2024 (Omgevingsplan, 2024) en de Visie Wageningse Eng (2020)
3. De **grote diversiteit** in soorten en maten van volkstuinen en de wijzen van tuinieren.
4. De **multifunctionaliteit van volkstuinen**; Naast voedselproductie, klimatologische en ecologische functies hebben volkstuinen belangrijke sociale, recreatieve, educatieve, belevings- en gezondheidsfuncties. Volkstuinen zijn goed voor de samenleving, de leefomgeving van mens, plant en dier en het ecosysteem als geheel (incl. bodem, water, klimaat).
5. Het bijzondere karakter en de historie van de **Wageningse Eng** als **kleinschalig, dynamisch, agrarisch cultuurlandschap**.
6. Het algemeen **maatschappelijke belang** van **duurzaamheid**.
7. Het belang van het **actief bevorderen van methodes voor natuurvriendelijk en klimaatbestendig tuinieren** en andere aspecten van duurzaamheid.
8. De uitgebreide **groene kennis en kunde** van volkstuinders.
9. De **bijdragen** van volkstuinen aan **de vier kernkwaliteiten** van de Eng (zie *Adviesrapport*).
10. Volkstuinen(complexen) zijn **natuurlijke stepping-stones** voor planten, insecten, vogels, vlinders en kleine zoogdieren.

11. Het grote maatschappelijke **belang van de volkstuinen** op de Eng voor de **Wageningse samenleving**.
12. De ca. **500 volkstuinen op de Eng** die een groot gevoel van vrijheid, stilte, natuurbeleving, rust en plezier bieden aan de volkstuinders. Er is meer vraag dan aanbod van volkstuinen in Wageningen.
13. Eigenaren en gebruikers van volkstuinen hechten **veel waarde aan hun vrijheid**.
14. De **rol en verantwoordelijkheid** van volkstuin(complex)eigenaren en volkstuinders **als rentmeesters** van hun grond op de Wageningse Eng.
15. **Respectvol omgaan** met mens, dier en plant voor **nu en de toekomst**.
16. Er ligt zowel een individuele als gemeenschappelijke verantwoordelijkheid en rol bij eigenaren en gebruikers van volkstuinen, voor een mooie en duurzame Eng. **Eigen rol en verantwoordelijkheid staan centraal**.
17. Een set van gemeenschappelijke **richtlijnen als nuttig instrument** voor bewustwording en acties die bijdragen aan de kernkwaliteiten van de Eng en andere aspecten van duurzaamheid. **Vraag: Hoe kunnen volkstuinen hieraan bijdragen? Onwenselijkheden beperken en wenselijkheden stimuleren.**
18. **Richtlijnen**, formuleren als een **globale set van afspraken** c.q. “do’s en don’ts” die volkstuinders en volkstuineigenaren bereid zijn actief uit te dragen en toe te passen. Dus, **geen lijst met opgelegde regels**. Vraag: Wat vinden we waar we ons met elkaar aan willen houden?
19. Actieve **participatie** en **communicatie** met de **volkstuingemeenschap** voor het realiseren van een breed **draagvlak** en de **bereidheid** om in gezamenlijkheid bij te dragen aan uitvoering en naleving van de richtlijnen.
20. Het grote belang van een **persoonlijke benadering, gelijkwaardige dialoog en de menselijke maat** bij toepassing, naleving en actualisering van de richtlijnen.

De gemeenschappelijke richtlijnen

Kernvragen die de Werkgroep zichzelf heeft gesteld waren: ‘hoe kunnen de volkstuinen bijdragen aan het behoud en het versterken van de kernkwaliteiten en duurzaamheid van de Eng?’; en ‘waar willen we onszelf met elkaar aan houden om hier vorm aan te geven?’ Wat vinden we waar we ons met elkaar aan willen houden? Daarbij is enerzijds gekeken hoe onwenselijkheden te begrenzen en anderzijds hoe gewenste ontwikkelingen te stimuleren. De Werkgroep heeft daarbij ook gekeken naar de grote maatschappelijke uitdagingen van deze tijd op het gebied van water, klimaat, ecologische degradatie en verlies aan biodiversiteit (soortenrijkdom). Elke richtlijn is geformuleerd als streven waaraan eigenaren en gebruikers van volkstuinen(complexen) zich willen houden met uitzondering van wettelijke verplichtingen.

De richtlijnen zijn zoveel mogelijk gegroepeerd op basis van de volgende voor de volkstuingemeenschap praktische thema’s:

- A. Bestemming en gebruik.
- B. Bepanting, inclusief bomen, struiken, heggen en hagen.
- C. Watergebruik en waterbeheer.
- D. Ziekten en plagen voorkomen en bestrijden.
- E. Natuurlijke uitstraling en passend in het landschap.
- F. “Bouwwerken” op volkstuinen.

Doel van de richtlijnen: middels bewustwording en draagvlak voor de richtlijnen biedt de Werkgroep handvatten aan eigenaren van volkstuinen(complexen) om uitvoering te geven aan de Visie Wageningse Eng (kernkwaliteiten), klimaatbestendigheid en duurzaamheid in brede zin. Eigenaren die volkstuinen verhuren of anderszins in bruikleen geven aan derden, kunnen de richtlijnen vertalen naar concrete regels, voorwaarden of afspraken met de huurders, bijvoorbeeld in een huurovereenkomst of afsprakenlijst. Hiervoor heeft de Werkgroep een handreiking opgenomen in bijlage 5 van het adviesrapport.

In de uitwerking van de richtlijnen is onderscheid aangebracht in een 3 categorieën:

- **Wettelijke verplichtingen** vastgelegd in BpBg 2014 of eerder en nog steeds gelden of in 1e Herziening van het BpBg 2014, vastgesteld in 2024; in **rood met (Wettelijk)**.
- **Afspraken over onderwerpen** die volgens Visie Wageningse Eng (2020) opgenomen en uitgewerkt dienen te worden in richtlijnen; in **blauw aangeduid met (Visie)**.
- **Richtlijnen** die vanuit de Uitgangspunten in paragraaf 6.1 volgens de Werkgroep gewenst zijn; in **groen aangeduid met (Werkgroep)**.

Een overzicht van de gemeenschappelijke richtlijnen is opgenomen in een aparte bijlage.

Adviezen voor toepassing en naleving van de gemeenschappelijke richtlijnen:

- Eigen rol en verantwoordelijkheid staan centraal: zelfsturing.
- Verhuurders van volkstuinen vertalen de richtlijnen naar praktisch uitvoerbare voorwaarden, afspraken en/of regels. De Werkgroep heeft hiervoor een handreiking opgesteld (zie Adviesrapport, bijlage 5)
- De nieuwe Werkgroep/Klankbordgroep Volkstuinen kan een rol spelen bij naleving en monitoring van de richtlijnen; bijv. elke 2 jaar controle en evaluatie.

Periodieke actualisering van de gemeenschappelijke richtlijnen:

- Bijvoorbeeld elke 5 jaar of eerder indien breed gewenst
- De nieuwe Werkgroep/Klankbordgroep Volkstuinen kan hierbij een rol spelen.
- Actualisering in overleg met de eigenaren van volkstuinen(complexen).
- Tussentijdse actualisering en aanpassingen is mogelijk op basis van bijv. nieuwe inzichten, veranderende omstandigheden en/of herzieningen BpBg (Omgevingsplannen).

Bijlagen uit het Adviesrapport

Het Adviesrapport omvat een aantal bijlagen: 1) Kaart ligging volkstuinen volgens Omgevingsplan 2024 (BpBg, 1^e Herz.,2024); 2) Overige gemeentelijke kaders m.b.t. volkstuinen; 3) Analyse bijdragen volkstuinen aan de vier kernkwaliteiten uit de Visie Wageningse Eng; 4) Definities en omschrijvingen van gebruikte begrippen; 5) Handreiking huurovereenkomst volkstuinen; 6) Informatie over natuurvriendelijke tuinieren en andere nuttige informatiebronnen.

Status van de intentieverklaring met richtlijnen

- **Richtlijnen zijn afspraken** waar eigenaren van volkstuinen en volkstuincomplexen zich aan zouden “moeten” willen houden t.b.v. de kernkwaliteiten uit de Visie, duurzaamheid, en methodes van natuurvriendelijk en klimaatbestendig tuinieren te bevorderen.
- **Eigenaren van volkstuincomplexen** die volkstuinen verhuren of anderszins in bruikleen geven aan volkstuinders, “**vertalen**” de richtlijnen **desgewenst naar praktisch toepasbare regels**.
- Een huurovereenkomst met voorwaarden en regels is **juridisch bindend**. Een **intentieverklaring** met richtlijnen is **juridisch niet bindend**.

Hoe verder?

De Werkgroep ‘*Richtlijnen Volkstuinen Wageningse Eng*’ is na de presentatie en afronding van het adviesrapport ‘*Naar breed gedragen gemeenschappelijke richtlijnen voor de volkstuinen op de Wageningse Eng*’ in oktober 2024, beëindigd. Aansluitend is de Werkgroep ‘*Volkstuinen Wageningse Eng*’ ontstaan. Deze “nieuwe” Werkgroep kan tevens dienen als klankbordgroep voor volkstuinaangelegenheden. Het is een gemengde groep van 8 personen, vergelijkbaar met de Werkgroep Richtlijnen Volkstuinen.

Het belang van een nieuwe werkgroep of klankbordgroep die verder gaat met de adviezen en genoemde acties uit het Adviesrapport wordt breed erkent door de eigenaren van volkstuinen(complexen), de gemeente en de SWE. De werkzaamheden en het resultaat van de 'Werkgroep Richtlijnen Volkstuinen' kunnen als voorbeeld en inspiratie dienen voor de overige gebruikersgroepen op de Wageningse Eng.

Netwerk Volkstuinen voor en door de volkstuingemeenschap Wageningse Eng

Op **niveau** van de **afzonderlijke volkstuincomplexen** organiseren de **volkstuinders zichzelf**. Op elk complex is een aanspreekpunt; veelal is dit de eigenaar, beheerder of contactpersoon van het complex. Op complexniveau gaat het vooral om zaken die in een tuin of op het complex zelf spelen. Issues die mogelijk relevant zijn voor alle volkstuinen op de Eng (complex-overstijgend) kunnen worden ingebracht via de contactpersoon van het volkstuincomplex, de beheerder of de eigenaar. Een kleine, gemengde **werkgroep/klankbordgroep**, samengesteld uit de **brede volkstuingemeenschap** zorgt voor het adviseren, stimuleren, verbinden, en 'aanjagen' van volkstuinaangelegenheden. Tevens kan zij bijdragen aan de invoering, naleving en actualisering van de gemeenschappelijke richtlijnen voor de eigenaren van volkstuinen(complexen). Op transparante wijze en in dialoog met de brede achterban worden belangen, wensen en ideeën oppakt en uitwerkt. Er is contact en overleg met gemeente, TAW, SWE en andere relevante organisaties om effectief te kunnen opereren. Deze groep komt bijvoorbeeld 3-4 keer per jaar bijeen; of vaker indien gewenst. Voor het **verbeteren van de informatie- en kennisuitwisseling, communicatie en samenwerking** tussen volkstuingebruikers, eigenaren van volkstuinen(complexen), volkstuinbeheerders, gemeente en organisaties zoals de Stichting Wageningse Eng (SWE), is de oprichting van een **digitaal ondersteund platform/netwerk** voor de **volkstuingemeenschap** gewenst. De digitale ondersteuning van zo'n kennis- en informatienetwerk kan worden ondergebracht op de website van de SWE. **Functies, vorm en structuur** van het voorgestelde netwerk zijn uitgewerkt in het Adviesrapport en **als bijlage toegevoegd aan de Samenvatting van het Adviesrapport**.

Dilemma's bij de richtlijnen

Bij het opstellen van de richtlijnen heeft de Werkgroep een aantal dilemma's ervaren, zoals: regels uit het geldend PbBg (2014, 2024) en de Visie Wageningse Eng (2020) die niet (meer) passen bij de huidige realiteit, de diversiteit aan volkstuinen, de vele functies van volkstuinen, en de verschillende methodes van volkstuinieren. Mogelijke oplossingen voor deze dilemma's worden opgepakt door de nieuwe Werkgroep Volkstuinen Wageningse Eng. Zie bijlage met uitgewerkt overzicht vervolgacties Werkgroep.

Vervolgacties voor de Werkgroep

Tijdens haar werkzaamheden heeft de Werkgroep geconstateerd dat er behoefte is aan een aantal vervolgacties.

- In het kader van de 2^e herziening Bestemmingsplan Buitengebied, 2014 (Omgevingsplan, 2024) gaat de Werkgroep met de gemeente in gesprek over mogelijke oplossingen voor de geconstateerde dilemma's.
- Mogelijkheden onderzoeken voor uitbreiding volkstuinenareaal.
- Onderzoek mogelijke bodemvervuiling volkstuinpercelen op de Eng (nulmeting m.bv. WUR, Stadslab).
- Brede en onderbouwde discussie over het (deels) loslaten van de maximale hoogte van bomen, struiken en hagen in volkstuinen in het belang van methodes van natuurvriendelijk en klimaatbestendig tuinieren, en de rol van bomen, struiken en hagen op klimaat en het ecosysteem zowel bovengronds als ondergronds. Ook de gevolgen en het risico dat bomen en struiken (geleidelijke) zouden verdwijnen uit volkstuinen op de Eng dient te worden meegenomen. Startnotitie van de Werkgroep (Richtlijnen) Volkstuinen gebruiken.
- Uitwerken en opzetten netwerk voor de brede volkstuingemeenschap. Zie bijlage Toelichting Netwerk.
- Ontwikkelings- en gebruiksmogelijkheden volkstuinen in de Visie Wageningse Eng (2020) actualiseren.